

diği uzun lirik parça Hocaşâde'nin ağzından söylenir. Kitap, savaştan kurtulmuş bir vatanda İslâm'ın ve Türklüğün geleceği için Batı'nın ilmini, tekniğini kazanmak üzere Âsım'ın Avrupa'ya gönderilmesiyle sona erer.

Mehmed Âkif'in Mısır'da yaşadığı sırada Kahire'de yayımlanan *Safahat*'ın son kitabı *Gölgeler*'dir (Kahire 1352). On yedisi kıta olmak üzere kitapta yer alan kırk bir şiirden en eskisi 4 Temmuz 1334 (1918) tarihini taşıırken Âkif'in sağlığında basılmış son şiiri de 22 Ağustos 1349 (1933) tarihli "Sanatkâr" başlıklı manzumdur. *Gölgeler*'de 1918-1921 tarihlerini taşıyanların çoğu, özellikle bunlar arasında yine âyetlerin serbest yorumları olan "Hâlâ mı Boğuşmak", "Yeis Yok" ve "Azimden Sonra Tevekkül" manzumeleri öncelikle gibi irade, ümit ve gayret temaları üzerine kurulmuşken diğerleri genellikle şairin Mısır'daki bir çeşit sürgün hayatını ve bedbinliklerini yansıtır. Beklediği İslâm idealinin gerçekleşmemesinin verdiği ümitsizlikle vatanından uzak yaşamaya mecbur bir ruh halinin doğurduğu karamsarlık "Hüsran", "Şark", "Umar mıydın?", "Mehmed Ali'ye", "Bülbül", "Leylâ", "Firavun ile Yüzyüze", "Vahdet" şiirlerinde açıkça hissedilir. *Gölgeler*'e asıl özelliğini veren ise hayatında ve eserinde tasavvufa meyletmemiş olduğu bilinen şairin dinî fikirlerinin mistik duygulara yöneldiği "Gece", "Hicran" ve "Secde" şiirleridir. Altlarındaki kayıtlara göre ikamet etmek üzere olduğu Hilvan'da bir duygu yoğunluğuyla yazıldığı anlaşılan şiirler Âkif'in en lirik parçalarındanlardır. Bunlara yine benzer ruh halini yansıtan "Said Paşa İmamı" ve "Hüsam Efendi Hoca" manzum hikâyeleri de eklenebilir. "Sanatkâr" başlıklı şiiri

ise Âkif'in müslümanların dertleri ve havalı kırıklıkları ile geçen hayatının kısa, duygulu bir özeti olduğu gibi *Safahat*'ın önceki ciltlerinde belirmeyen, fakat şahsiyetinin önemli bir tarafını teşkil eden sanat sevgisini, özellikle de Batı müzikisine olan ilgisini aksettirir.

Safahat'ın her kitabı ayrı ayrı olmak üzere Mehmed Âkif hayatta iken birkaç defa basılmış, ölümünden sonra ve özellikle vefatının 50. yılından itibaren pek çok yayinevi, resmî ve özel kuruluşça bugüne kadar yedi kitap bir arada olarak bazıları inceleme de ihtiva etmek suretiyle 100'den fazla baskısı yapılmış, böylece *Safahat* Türkiye'de en çok tiraja ulaşan şiir kitaplarından biri olmuştur. Bu basımlar arasında Âkif'in *Safahat*'a almadığı şiirleriyle beraber (*Safahat*, İstanbul 1987), bütün şiirlerin ilk yayın tarihleri, dergide ve çeşitli basımlarındaki karşılaştırmaları, özel adlar fihristi (*Safahat: Edisyon Kritik*, Ankara 1990) ve eski-yeni harflerle tenkitli neşir (*Safahat*, İstanbul 1991) olmak üzere önemli birkaç yayın M. Ertuğrul Düzdağ tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca İsmail Hakkı Şengül'er'in on ciltlik *Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Âkif Külliyyatı*'nın (İstanbul 1990-1992) I-IV. ciltleri *Safahat*'a ayrılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

(*Safahat* la ilgili çeşitli tema ve konular üzerinde araştırma, dil ve üslup çözümleri olmak üzere pek çok kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır; burada sadece eser hakkında yapılmış genel değerlendirme ve yorumlar gösterilmiştir). Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat: Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2007, hazırlayanın girişi, s. 19-65; Ali Nihad Tarlan, *Mehmed Âkif ve Safahat*, İstanbul 1971, s. 52-134; Ö. Faruk Huyu-

güzel, "Mehmet Akif'in Asım'da Başvurduğu Anlatım Vastaları ve Teknikleri", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy* (nşr. MÜ Fen-Edebiyat Fak.), İstanbul 1986, s. 31-52; M. Orhan Okay, *Mehmed Âkif: Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara 1989, s. 37-59, ayrıca bk. tür.yer.; Mustafa Can, "Safahat'ın Konu Bakımından Tasnifi", *Mehmet Akif İlmî Toplantısı, Bildiriler* (nşr. Millî Kütüphane), Ankara 1989, s. 63-80; Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Akif: Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1991, s. 147-198; İnci Enginün, "Safahat'ta İstanbul'un Romanı", *Vefatının 60. Yılında Mehmed Akif Sempozyumu Bildirileri* (haz. İnci Enginün), İstanbul 1997, s. 63-77; Nurettin Topçu, *Mehmet Akif*, İstanbul 1998, s. 57-73; Sezai Karakoç, *Mehmed Akif*, İstanbul 1999, s. 33-46; Himmet Uç, *Mehmed Akif ve Hikâye Sanatı*, Ankara 2000; M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, İstanbul 2004, s. 161-176; Fazıl Gökçek, *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*, İstanbul 2005; M. N. [ecmettin] Hacıeminoğlu, "Safahat'ın Dil ve Üslubu", *TDED*, XVIII (1970), s. 81-112; Mustafa Tatçı, "Safahat'ta Tasavvufi Unsurlar", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, II/1, Ankara 1986, s. 157-171.

M. ORHAN OKAY

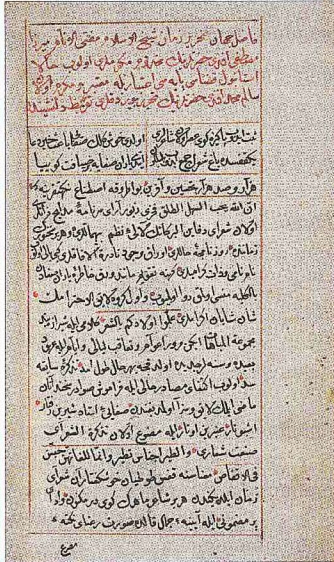
SAFÂYÎ MUSTAFA EFENDİ

(ö. 1138/1725-26)

Tezkire müellifi ve şair.

1085-1087 (1674-1676) yılları arasında İstanbul'da doğdu. Tahsilini tamamladıktan sonra Dîvân-ı Hümâyün kâtibi oldu. Elmas Mehmed Paşa'nın nedimleri arasında yer aldığı için onun sadâretinde mektupçuluğunu yaptı. 10 Şevval 1108'de (2 Mayıs 1697) defter emînliği göreviyle hâcegân zümresine katıldı. 5 Cemâziyelâhir 1100 (27 Mart 1689) tarihli bir mevâcib kaydında çavuş iken bu tarihte 10 akçe ulûfe ile divan kâtipleri zümresine girdiği belirtilmektedir. Müellif çevresinde saf bir kişi olarak tanındığından çağdaşlarının defter emaneti görevini ona yakıştıramadıkları Üsküdarlı Sırrı'nın şu beytinden anlaşılmaktadır: "Dedi utârid gel gör belâyı / Defter emîni oldı Safâyî." 1125'te (1713) evkaf muhasebeciliğine, 1129'da (1717) kendi isteği üzerine küçük evkaf muhasebeciliği vekâletine tayin edilen Safâyî, başmukâtaacılık ve tezkirecilik gibi diğer bazı memuriyetlerde bulunduktan sonra maliye tezkirecilğine getirildiyse de kısa zaman içinde bu görevden azledildi. Bu sıralarda yazmaya başladığı şuarâ tezkiresini Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'ya sundu ve karşılığında şikk-ı sâni defterdarlığı görevine getirilerek vefatına kadar bu görevde kaldı. Râmiz'in babası müderris Naîm Efendi'nin düşürdüğü tarih mısraından (Ola yâ rab Safâyî'nin mekânı cennet-i a'lâ) 1138'de (1725-26) öldüğü anlaşılmaktadır.

Tezkire-i Safâyî'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549)

Şairliği hakkında Râmiz ve Fatîm Efendi tezkirelerinde takdîrîkâr ifadeler bulunmakla beraber Sâlim tezkiresinde olumsuz kanaat belirtilmektedir. Safâî'nin mürettep bir divana sahip olduğuna dair kayıtlar yapılan araştırmalarda doğrulanmamıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki tezkiresinin bazı yapraklarında şiirleri vardır (Esad Efendi, nr. 2549, vr. 23^b, 270^b, 271^b, 314^b, 347^b). Safâî'nin hattının güzel olduğu tezkiresinin kendisi tarafından yazılan dört nüshasından anlaşılmalıdır. Eserinde Mevlevî şairlerine ve Mevlevîlik'le ilgili şiirlere yer vermesi, ayrıca Mevlevîliği öven bir şiirinin bulunması sebebiyle (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 203^b-204^a) onun Mevlevî olduğu düşünülebilir.

Safâî'nin *Nuhbetü'l-âsâr min fevâ'id-i'l-eş'âr* adlı tezkiresi *Rızâ Tezkiresi*'ne zeyil olarak hazırlanmış olup eserde 1050-1132 (1640-1720) yılları arasında yaşayan şairlere yer verilmektedir. Safâî farklı zamanlarda yazdığı dört nüshayı dört defa gözden geçirmiş ve bunlara 1129 (1717), 1132, 1133 tarihlerini koymuştur. Ancak kendisi tezkiresini 1132'de (1720) tamamladığını ifade eder. Viyana nüshasındaki 1137 (1724) tarihi ise müellifin tezkiresini bu tarihte Damad İbrâhîm Paşa'ya sunmuş olduğunu düşündürmektedir. Devrin ileri gelen âlim ve fâzıllarından on sekiz kişinin takriziyle başlayan tezkirede bir önsözle 486 şairin biyografisi ve şiirlerinden örnekler bulunmakta, eser bir hâtîme ile sona ermektedir. Şairler alfabetik sıraya göre düzenlenmiş olup çoğunun ölüm tarihi verilmiştir. Sade bir üslûpla yazılmış tezkirede biyografiler kısadır. Önsözünde Latîfî, Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi gibi tezkirecilere özendiğini belirten Safâî'nin önemli bir yönü şairlerle yakınlık kurup eseri için onlardan bilgi almış olmasıdır. Yurt içinde ve yurt dışında takriz ve şair sayısı farklı on beş nüshası bilinen tezkire üzerinde Nuran Altuner metnin edisyon kritiğini yapmak suretiyle bir doktora tezi hazırlamış (bk. bibl.), Pervin Çapan'ın yüksek lisans tezi olarak hazırladığı eser edisyon kritik yapılmadan basılmıştır (Ankara 2005).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, A.RSK, nr. 1562, s. 13, 111, 119; nr. 1571, s. 21; Viyana Millî Ktp., nr. 1241; *Safâî ve Tezkiresi : İnceleme-Tenkitledi Metin-İndeks* (haz. Nuran Altuner [Üzer], doktora tezi, 1989), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, I-III; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 429-430; *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraî'at : İnceleme-Tenkitledi Metin-İndeks-Sözlük* (haz. Sadık Erdem), Ankara 1994, s. 190-191; Fatîm, *Tezkire*, s. 239-240; *Sicill-i Osmânî*, III, 228; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Taççı), Ankara 2001, II, 588; Zekiye Sarak, Sa-

fâî ve Sâlim Tezkireleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma (mezuniyet tezi, 1948-49), İÜ Ed. Fak., s. 12-19; Babinger (Üçok), s. 282; Halûk İpekten, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Suarâ Tezkireleri*, Erzurum 1988, s. 130; Pervin Çapan, "Mustafa Safâî Efendi'nin Şairliğine Dair", *Şinasi Tekin'in Anısına: Uygurlardan Osmanlıya* (haz. Günay Kut – Fatma Büyükkarcı Yılmaz), İstanbul 2005, s. 296-304; Ali Câhib Yöntem, "Safâî Efendi ve Tezkiresi", *Hayat*, sy. 49, Ankara 1927, s. 442-443; Erhan Afyoncu, "Mustafa Safâî'nin Hayatı Hakkında Yeni Bilgiler", *TÜBA*, XXIV/1 (2000), s. 1.

NURAN ALTUNER

SAFED

(صَفَد)

Kuzey Filistin'de tarihî bir şehir.

Bugün İsrail Devleti sınırları içerisinde bulunan Safed, Yukarı Celile bölgesinde 840 m. yükseklikte bir tepe üzerindeki tarihî kalesinin eteklerinde yer almaktadır. Ahd-i Atîk'te geçmemesine rağmen yahudilerce kutsal sayılan şehirlerden biridir. Akkâ'nın 40 km. doğusunda ve Taberiye'nin 20 km. kuzeyinde bulunan şehrin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Tarihî kayıtlarda adı ancak milâttan sonra II. yüzyıldan itibaren zikredilmektedir. Safed kelimesi şehrin fizikî konumunu çağrıştıran "gözleme, bakma" anlamındaki "şefat"tan gelir. Josephus'ta geçen Sepph'in (Seph) burayı tarif ettiği ile ilgili sürülür (JA, X, 48). Arapça'da "hediye" mânâsına gelen "safet" kelimesinin bulunması ilgili olması ihtimali vardır.

VI. (XII.) yüzyıldan önceki Arap kaynaklarında yer almayan şehir, Hz. Ömer zamanında bütün Filistin bölgesi gibi müslümanların hâkimiyeti altına girmiş olmalıdır. Belâzûrî ve Taberî gibi ilk dönem kaynaklarında Safed'den bahsedilmemesi, şehrin İslâmîyet'in ilk döneminde önemli bir yerleşim merkezi olmadığını göstermektedir. Bu bölge Emevîler, Abbâsîler ve Tolunoğulları'nın hâkimiyetinden sonra IV. (X.) yüzyılın ortalarından itibaren İhşîdîler'in, 358'de (969) Fâtımîler'in eline geçti. Filistin toprakları 462 (1069-70) yılından itibaren Selçuklular'ın hâkimiyeti altına girerken 482'de (1089) yeniden Fâtîmî idaresine alındı.

Safed'in bir kale-şehir olarak asıl ortaya çıkışı Haçlı seferleri dönemine rastlar ve adı kaynaklarda sıkça geçer. I. Haçlı Seferi'nin ardından Kudüs Haçlı Krallığı'nın kurulmasıyla bu devletin sınırları içerisinde yer aldığı küçük bir yerleşim yeri durumundaydı. Kudüs Krallığı, Suriye ve Filis-

tin sahilindeki şehirleri müslümanlara karşı koruyabilmek için iç bölgelerde başlattığı kale inşaatları sırasında Akkâ'yı emniyete alabilmek amacıyla uygun bir konumda olan Safed'i de müstahkem hale getirdi. Arap kaynaklarına göre buradaki ilk kale 495'te (1101-1102) Haçlılar tarafından yapıldı. 1140'ta Frank Kralı Fulk kaleyi yeniledi ve genişletti. Kral III. Baudouin, 1157'de Banyas muhasarasını kaldırmak için çıktığı seferde Nüreddin Mahmud Zengî'nin orduları tarafından mağlûp edilince güçlükle bu kaleye sığınabildi. 1167 yılından itibaren Dâviyye (Templier) şövalyelerinin başlıca merkezlerinden biri oldu. Selâhaddin-i Eyyübî, Kudüs fethinin ardından altı haftalık bir kuşatma sonucu Şevval 584'te (Aralık 1188) kaleyi anlaşma ile teslim aldı ve içindeki garnizonun serbestçe şehri terketmesine izin verdi. Fakat Franklar'ın yeniden buraya hâkim olabileceği endişesiyle 1219 veya 1220'de kale yıktırıldı. Selâhaddin'in ölümü üzerine Eyyübîler arasında taht kavgalarının başlamasıyla Dimaşk hâkimi Ebü'l-Hayş el-Melikü's-Sâlih İsmâil, Mısır'daki rakibi olan yeğeni el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyüb'ü karşı mücadele ederken Haçlılar'la ittifak yapabilmek için Safed'i 638'de (1240) Templier şövalyelerine iade edince kale yeniden müstahkem hale getirildi. Marsilya Piskoposu Benedîct d'Alignan tarafından

1908 yılında Safed'de bir müslüman mahallesi ve modern Safed'den bir görünüş

